

Kiállítási napló

Parasztműzsa forgószélben

Minél többet búvárokodik az ember a Csongrád megye élő népművésze című, a Bartók Béla Művelődési Központban látható kiállítás anyagában, annál bogosabb jelenséggel találja magát szemben, annál több kérdőjelre bukkan. Nézzünk ezek közül néhányat.

1.

Mi is az a népművészet? „Minden művészi tehetség a paraszti kultúrában Magyarországon is, másutt is a mindennapi élet szolgálatában állott, azt ékített. Ha dísz volt is, elválaszthatatlan dísz; külön, kiszakítva a paraszti élet rendjéből, elveszti eredeti jelentését, szerepét”. Orutay Gyula megállapítása, úgy gondolom, cáfolhatatlan. De akkor mit kezdünk a népi kultúra mintegy másfél évtizede elkezdődött reneszánszával, a felszínre divatból szocialista kultúránk mind szervezesebb részévé integrálódó, népi gyökere áramlatokkal? Mit a pávakörök országos sikerével, a táncházak fiatalok ezreit megmozgató hullámaival, s a melléjük egyre inkább fölnevelő tárgyalással? A meg lehetőségek sok ellentmondást felszínre dobó eklektikus folklorizálókkal, népművészeti vásárokkal, különös heppeningekkel? Mit az új-születet szerencselovagokkal, a pénzsóvár ügyeskedőkkel, akik „jó érzékkel” satnyítják a népi motívumokat sorozatban gyártható divatcikkek? Vajon a népművészet térhódítása elbírja-e azt a különös, vargabetűkkel telítődött és sokszor megvámozt vándorutat, amely a tiszta forrásoktól, az éltető gyökerektől piacokon, viszonteladókön kerül egy új közegbe, kiállítótermekbe, s főképp a modern lakásokba? Megmarad-e múzeumi szigetnek az igazi népművészet, vagy beépülnek áramai a szocialista közművelődésbe; közösségformáló erővé válhat-e; részese lehet-e az izlésformálásnak, a jellemalkításnak, az ismeretbővítésnek; fölnevel-e a nemzeti tudat gazdagítójává, az internacionalizmus erősítőjévé?!

2.

Elhet-e a népművészet, ha megszűnnek hagyományos létfeltételei? Kötelességünk szembe nézni azzal az egyszerű ténnyel, hogy társadalmunkban a hagyományos népművészetnek megszűnnek egykori létfeltételei. Meg kell tehát keresni és találni új szerepének tartalmát és lehetőségeit. Ehhez hozzájárulás minden jószándékú akció, mozgalom, kiállítás, kísérlet még akkor is, ha újabb és újabb gondolat, megválaszolatlan kérdéseket hoz felszínre. Ezért üdvözlendő a Bartók Béla Művelődési Központban látható tárlat, ezért nem méltányolható kellően a létrehozók buzgalma.

Az a fajta népművészet, amelyet ez a kiállítás hivatott reprezentálni, a folklorizációban a viseletek, a ház és szobaberendezés, a használati tárgyak formálását, díszítését, építését jelenti. Ebben az értelemben nem öntörvényű alkotásokról van tehát szó, hanem a mindennapi élet szolgálatában álló tárgyakról, melyeknek szebbé tétele, díszítése egykoron elfogadhatóbb tette a nehéz paraszti munkát, a falusi nép életét. Az anyag, a funkció és a dekoráció szerves egységben valósult meg, szolgálta a paraszti élet mindennapjait. Ez a szintézis természetesen borult fel. A hagyományos anyagok újjakkal gazdagodtak (?), az egykori funkció háttérbe szorult, s előtört a díszítés, a dekoráció. S akarva, akarátlanul megjelent egy torzító mozzanat, a piac, a pénz, a

kereskedelem. A nép művészetét pedig főlvaltatták a népi iparművészek munkái, a kiemelkedő mesteremberek remekei, a piaca termelő, főhivatásban népies tárgyakat formáló mesterek sorozatdarabjai. Megszűnt a tárgyakat készítő anonimitása, a közösségi indíttatás, az eredendő, éltető és inspiráló közeg, s előlépett a maguk gyönyörűsége helyett mások (megrendelők, kereskedők) igénye.

3.

Benne van-e a nép lelke a fazekas pénztárcájában? Fülöp Lajos kiváló műtörténész így vélekedett: „Népművészet!... Vajon benne van-e a lelke a népek, él-e benne, világít-e, megihlet-e bennünket, megrészegít-e? Vagy csak rideg számításra ösztönöz, megfontolt spekulációra, a veszendőbe menők józan felhasználására és értékesítésére?” A kemény kérdésekben benne vannak a válaszok is. Hitelesnek is tűnnek, ám napjainkra differenciáltabban kell szemlélünk ezt az egyre erőteljesebb társadalmi jelenséget. Részint azért, mert az igazi hagyományápolás sohasem lehet a múlt örökségének rekonstrukciója. A tiszta források ismeretében, az ősi gyökerekből táplálkozva arra törekszik korunk igazi folkloristája, hogy elébe álljon az elmúlásnak, gátat vessen a pusztulásnak, legyen az tárgyakban szunnyadó szépség vagy a szellem kollektív gyümölcse. Nekünk ebből az aspektusból kell közelednünk minden törekvéshez, mely a népművészet égisze alatt születik, így kell mérlegre tenni minden alkotást, melyet ez a szándék létrehoz.

A Csongrád megye élő népművésze című kiállítás életre hívott csak dicséret illeti feltárho munkájukért és a bemutatásért. Csak ennek birtokában tisztázhatóak a mozgalom általános kérdései. A cím tudniillik nem pontos.

4.

Kik szerepelnek ugyanis a bemutatón? A lista meglehetősen heterogén, hiszen a Népművészet Mestere (Mónus Ferenc), a népi iparművész Mónus Sándor és a Népművészet Ifjú Mestere (Daniczka Lajosné) mellett szerepel tehetséges naiv alkotó (a faszobrokat baltázó Hegyi Flórián vagy az agyagból paraszti életképet gyúró Patatics József), mesterségének kiváló művelője (a bravúros lószerszámokat készítő Gyífkó Gyula), aranykezü hímvászony (Drahos Istvánné, aki kék-fehér és piros-fehér hímvászalmait valósítja meg, vagy dr. Hajóssy Tiborné, aki a vásárhelyi szőrhímvászt-hagyományt

éleszteti), iparművész (a fémműves örökséget vastárgyain továbbfejlesztő Orvos Sándor), s vannak amatőrök (jók, mint a profi hatásokat asszimiláló Tóthné Orosz Anna Libatömő című plasztikája és a giccs felé kacsintgatók, mint például Bangáné Szépe Julianna festett Libatömője) és jobb sorsra érdemes dilettánsok, mint a naturalista szobrok, a kereszt-szemes lovasvitézek és a motívumoktól burjánzó borotvatokok készítői.

Erdemes elgondolkodnunk azon is, hogyan szakad ketté a funkció és dekoráció. S azon, hogy a tehetség mindkét helyen meg tudta őrizni a lényegét. Emlékezzünk csak a funkcionális tárgyak közül Kiss Zoltán visszafogottan szép cseréptárgyaira, Mező György és Rakonczay Agnes tenyérbe simuló agyaghangszereire, vagy a másik csoportból, Mónus Ferenc kék-fehér csúcsi szívkalomárisára, Mónus Sándor gyönyörű szilkéjére — de mit kezd-

jünk a túldekorált borotvatokokkal, a csodaparipákra készített lószerszámokkal, s a gyönyör vas-tűkutyá is legfeljebb sznob újjagdágék kandallója elé kerülhet — merőben idegen közegben.

Szép és értékes a bemutatott alkotásainak többsége, de vajon az élő népművészet alkotásai-e ezek, vagy netán a népies tárgyalás darabjai, a népi motívumokat alkalmazó mesterek dekoratív munkái? Figyelmeztetőek Erdei Ferenc gondolatai: „A parasztműzsa legszebb szavai játékos kedvetlenséggel üresednek, hogy ha kíváncsi idegenek előtt mondják el kitantult utánzóik.”

5.

Van tehát felelősége és feladata bőven annak, aki alkotással, szervezéssel vagy éppen véleménymondással kapcsolódik ehhez a jelenséghez. A mennyiség ugyanis elkábitthatna! Csak hogy a népi gyökér tárgyformálásban még távol állunk attól, amit Csóori Sándor elmondhatott a népzene és néptánc minden várakozáson fölüli reneszánszáról: „... a kétkedők számára is kiderült, hogy a legkonzervatívabb erő nem a pontos lejegyzés, nem a művészi feldolgozás, nem a kotta, nem a film, nem a lemez, hanem a stílus idegeibe, sejtébe való felszívása. Mert a stílus nemcsak az irodalomban, de énekben s táncban is azonos az emberrel. Ebben az esetben magával a néppel...” Ahhoz, hogy ez a stílus a benpünket körülvevő tárgyak többségében is azonos legyen velünk, mindannyiunkkal, sok még a tennivaló. Jó néhány ilyen hasonló gyűjtő- és feltármunkára, kiállításra, vitára van még szükség. A bemutató bizonyítja, hogy jó úton járunk, hogy értő társakra találhatunk az alkotók között is.

A parasztműzsa kiállja a forgószél megpróbáltatásait, hiszen gyökerei termékeny földbe kapaszkodnak. Ezeknek a gyökereknek ápolása, formálása és nemesítése legfontosabb közös feladatunk, „mert szakadt gyökér csak kórót vagy szégyenfát nevel”. Tandí Lajos

Felmondás nyugdíj előtt

M. I. szegedi olvasónkat nyugdíjazása előtt két évvel a munkahelyen történt átszervezés kapcsán egy műszakos beosztásból két műszakra osztották be. Olvasónk a munkáltató intézkedését sérelmesnek tartotta, mert úgy tudta, hogy védett korban van, és új beosztását nem köteles elfogadni. Később a munkaviszonyát felmondta, és új munkahelyen helyezkedett el. Munkatársaitól ismét azt hallotta, hogy a védett korban levő dolgozó nem lehet más munkakörbe áthelyezni, ezért kérje volt munkáltatójától az elmaradt keresetének megtérítését. Kérdés: jogos-e követelése, és mit mond erről a jogszabály?

Olvasónk tájékozódása nem egészen pontos. A 17/

A Fűvészkert rózsái

A szegediek tudják, hol található az Egyetemi Fűvészkert. Sokan is látogatják, hogy szép növényeiben gyönyörködjenek, pihenjenek a hűs lombú fák alatt, tiszta levegőjével kitakarítsák benzingóztól, füsttől, portól szennyezett tüdejüket. Sajnos, sokan játszóternek hiszik a kert szabad, füves területeit, és labdákkal, takarókkal felszerelve akarnak játszani, kempingezni. Pedig itt még a fűszálnak is nevétsd a neve!

A Fűvészkert célja ugyanis más. Nevezetesen, hogy minél több növényt gyűjtsön össze, ezeket vagy természetadta csoportokba ültetve sorakoztassa táblákba, vagy esztétikai szempontokat figyelembe véve hívja fel a figyelmet világhíres és világszép fákra, cserjékre, évelő és egyéves lágyszárú növényekre. A gyűjteményeket elsősorban az egyetemi és főiskolai oktatás használja. De ha valamikor csak az volt a botanikus kertek fő feladata, hogy az egzotikumokat gyűjtse és mutassa be, ma ez a feladata kiegészült. Sokat ír róla a sajtó, hogy a modern ipari termelés és a mezőgazdaság kemizálása elpusztítja a természetes növénytakarót, annak egyes fajtaikat. Ezeket pedig nekünk kell megmenteni az utókor számára. Azaz a botanikus kerteknek az úgynevezett gének bank szerepét is be kell tölteniük. A mi „bankunk”-ban kell tárolni az Alföld pusztuló fajait, a csikófarkot, a homoki kikricset, a volgai hémecset, a mocsári kosbor, a kétlevelel sarkvirágot és még vagy 100 alföldi növény nevezetesen, vagy kevésse nevezetesen, de pusztuló fajait.

Ha kilátogat valaki a kertbe, ne elégedjék meg az üveg- és fóliaházak nevezetességének megtekintésével, hanem keresse fel szabadföldi gyűjteményeit, és közben ne feledkezzen meg róla, hogy csak a zöld növények fogyasztják a Földön a mindinkább felhalmozódó széndioxidot, és csak a növények termelik a levegő-éltető alkotóelemét, az oxigént.

Ez idő tájt a rózsakertet javasoljuk megtekintésre. Kicsi volna az újság terjedelme, hogy akár csak a vadrózsa fajokat és változataikat ismertetsem, mert a 18 hazai fajból csak a gyeprózsának körülbelül 80 változata van. A termesztett rózsafajták száma pedig több ezerre rúg. Fűvészkertünk

rosariumában csak természetes rózsák vannak. Mikortól ismerjük és szeretjük a rózsákat? Elvész a mítoszok és mondák körében, de történetük bizonyára egyidős az emberrel. Móra Ferenc például szerelmese volt a növényeknek. Kibányászta a Somogyi-könyvtár könyveiből, A rózsák napja című karcolat szerint, hogy egy perzsa istenség, Ormuzd teremtette a fehér rózsát. Ami olyan szépre sikerült, hogy szerelmes lett belé az egész világ, még a csalogány is, és halálra sebezte magát tuskéivel, vérevel pirosra festette a rózsá szirmait. Perzsiából terjedt el a rózsá Indiába és Babilonba. Talán a perzsa rózsakultuszt vették át az antik görögök. Szerintük a rózsák Aphroditével, a szerelem istennőjével együtt születtek. Amikor Aphrodité a tenger habjaiból megszületett, a hajából lehullott víz-cseppekből lettek azok a rózsák, amelyek a Földközi tenger szigetén és a Balkán félszigeten máig is pompáznak. A rózsakultusz a római birodalomban szinte tobzódott. A birodalom hanyatlásával együtt nőtt a rózsasó, a szirmok szórása, a rózsá-

olaj használata a szerelem gerjesztésére. Közismert, hogy Kleopatra rózsaszirmból yetett ágyon fogadta Antoniuszt, a nagy római hadvezért. A kereszténység sem tudta kiirtani a rózsá kultuszát. Kénytelen volt átvenni, és a szerelmi szimbólumok helyett keresztényi erényekkel felruházni. A rózsából a tisztaság, a szűzesség, az áldozat lett. A keresztény rózsaszimbólumokat folytathatnánk akár a magyar származású Árpád-házi Szent Erzsébet (II. Endre és Gertrudis leánya) rózsacsodájával; a monda egyik variánsa szerint Wartburg várában leprás ifjút gyógyított ágyában, aki a férj számonkérésére rózsákká változott.

A modern kor embere nem él csodákkal, mítoszokkal. De évezredek során felhalmozódott regék, mondák, mítoszok és csodák nélkül is örömteli szívvel szemléli, élvezi a rózsák gyönyörködte színeit, szirmait, a nem divatos, de sohasem divatjamúlt illatát.

Most van teljes pompájában a fűvészkert rózsakertje. Erdemes odazarándokolni érte.

Dr. Simoncsics Pál

Mészáros László Kirgiziában

Mészáros László neve ismert már abban az időszakban vilákos számára. Tiszteletére a köztársaság fővárosában — Frunziban utcát neveztek el róla. Kiállítások mutatják be alkotói munkásságát, művészettörténészek és művészek cikkeket, megemlékezéseket írnak róla. Filmet készítették Szovjet Kirgizia-ban tőlött éveiről. Mészáros 1936-tól 1938-ig élt itt, s úgy tűnhet, ez az időszak túlságosan rövid idő volt ahhoz, hogy a mester ennyire mély emlékeket hagyjon magáról.

Munkásságának legtermékenyebb szakasza egybeesett a kirgiz képzőművészet fejlődésének kezdetével, mely forrásból különböző nemzetiségű művészek merítettek. Köztük volt a tehetséges magyar mester.

A harminc éves Mészáros László — ahogy az ismerősök visszaemlékeznek rá —

céltudatosságával tünt ki, már abban az időszakban vilákos számára. Tiszteletére a köztársaság fővárosában — Frunziban utcát neveztek el róla. Kiállítások mutatják be alkotói munkásságát, művészettörténészek és művészek cikkeket, megemlékezéseket írnak róla. Filmet készítették Szovjet Kirgizia-ban tőlött éveiről. Mészáros 1936-tól 1938-ig élt itt, s úgy tűnhet, ez az időszak túlságosan rövid idő volt ahhoz, hogy a mester ennyire mély emlékeket hagyjon magáról.

A nemzet gyönyörű és hatalmas, mint a bővizű nagy folyók, mint az egész élet maga — mondta a művész Magyarországról. Ezeket a kirgiz népre is igaznak érezte.

A Kirgiz Állami Képzőművészeti Múzeumban 8 mellszobrot és egy, a kirgiz bányászokat ábrázoló reliefet őriznek. A Kirgizában tőlött évek alatt legjelentősebb alkotása az Idős parasztportré című. A szakemberek véleménye szerint a magyar mester ezzel a művével jutott el akkori alkotói periódusának csúcsára.

A művész nemcsak szobrászként dolgozott Kirgizában, de mint építész és dekorátor is. Részt vett a frunzei pályaudvar terveinek kidolgozásában, vázlatokat készített a kormány ülstermének kialakításáról. Az abban az időben szintén Kirgizában élő másik magyar művésszel, Uitz Bélával közösen vettek részt a köztársasági címer megtervezésére kiírt pályázaton.

Kadir Omurkulov

Népművészeti hetek

Mezőkovácsházán július 27-től augusztus 10-ig rendezik meg a népművészeti hetek országos rendezvény-sorozatát. Mintegy 20 ezer népművészeti alkotás kerül majd zsűrizésre, s ezek egy részét kiállításon tekinthetik meg az érdeklődők.

Dr. V. M.